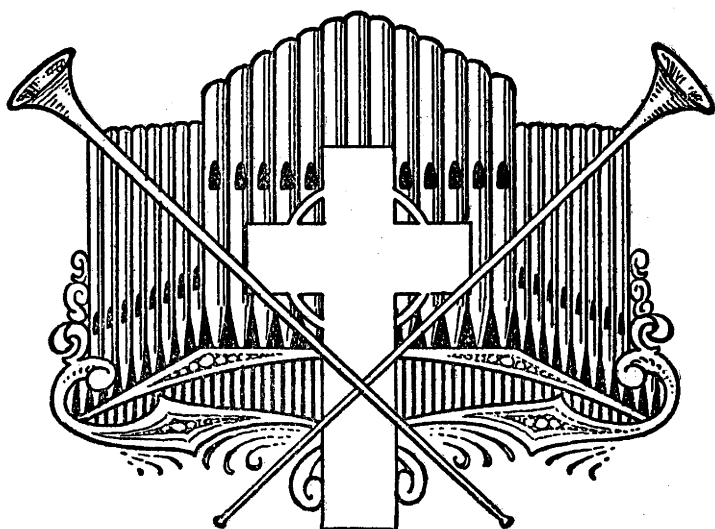

TIDSKRIFT
FÖR
KYRKOMUSIK
OCH
SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV

ORGAN FÖR
SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER

UNDER MEDVERKAN AV
INTENDENTEN BENGT CNATTINGIUS, LINKÖPING, OCH
KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, SÖNDRUM

UTGIVEN AV
DOMKYRKOVICEPASTOR ARTHUR ADELL, LUND

15 Mars

TIONDE ÅRGÅNGEN N:o 3

1935

STOCKHOLM, SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

UPPSATSER.

	Sid.
<i>Adell, A.</i> : Svante Sjöberg in memoriam	23
— En vidgad arbetsuppgift	41
— Ville Olaus Petri rasera de gudstjänstliga perikoperna?	81
— Gamle Mäster Lars Kyrkoordning	87
— En prefationston	100
— Ur reformationstidens kyrialen	164
— På koraldagar i Helsingfors	174
— Tio år	177
<i>Cnattingius, B.</i> : R. Koch	24
— Kyrklig konst 1934	55
— Märta Afzelius' bonader	157
— Upsala domkyrka	183
<i>Hellerström, A. O. T.</i> : Vad man bör begära av en ny psalmbok	72
— Kyriale i svensk tradition	113
<i>Johnsson, I.</i> : Psalmodi	9
— Vår Gud är oss en väldig borg	169
— Svenska psalmen 266	185
Koralveckan i Båstad	(46), 57, 80
Koralrevision?	110
<i>Larsen, L. P.</i> : Kirkesalme och Kirkemelodi	145
<i>Liedgren, E.</i> : Förfäras ej du lilla hop	161
<i>Malmgren, A.</i> : J. G. Lotscher	17
<i>Peters, K.</i> : Bidrag till svenska mässans historia	49
— Tvenne liturgiskt-musikaliska handskrifter från reformationstiden	127
— Introitus	179
<i>Pontén, J.</i> : En orgelkurs i Leipzig	134
<i>Rosenquist, C. E.</i> : Den nya kyrkoorgelns dispositionsprinciper	1
— Orgelmusikens och orgelbyggeriets läge	49
— Om och av J. S. Bach	97
<i>Schedin, G.</i> : Engelska kyrkomusiker	I. 84; II. 105
<i>Wester, B.</i> : KSV:s orgelråd	26
— Orgelkonsten i Sverige	I. 65; II. 121
<i>Ahlén, W.</i> : Svensk orgelkonst 1934	20
— Nya motetter	168
Kyrkosångens Vänners årsredogörelse	58

RECENSIONER.

NYUTGIVNA BÖCKER.		Sid.
	Sid.	
<i>Cornell, H.</i> : Gotiken	91	<i>Rasmussen, S.</i> : Musikkens historie .. 138
<i>Fridner, A.</i> : Vägen och målet	93	<i>Rosendal, G.</i> : Palestrina och Schütz .. 94
<i>Helander, D.</i> : Vid nådens källa 41		<i>Rönnegård, S.</i> : Det heliga året
<i>Kunst der Welt</i>	176	<i>Schmid, T.</i> : Sveriges kristnande 91
<i>Källström</i> : Medeltida kyrksilver 140		<i>Sjöberg, Fr.</i> : Tiden och evigheten .. 94
<i>Lindstam, R.</i> : Kyrkor som försvunnit 140		<i>Thausing, A.</i> : Sångarrösten
<i>Matthäus, Fr.</i> : Rudolf Kock	141	Vår Herres Jesu Kristi lidande
<i>Mårtensson, T.</i> : Hälsingborgs slott .. 29		<i>Widding, S.</i> : Dansk Messe
		<i>Wiklunds</i> modulationstabell
		139

NYUTGIVNA MUSIKALIER.

	Sid.
	62
—»— Jubilate	62
<i>Lasso, O.</i> : Motetten	79
<i>Lundvik</i> : 2 andliga sånger	14
<i>Marx</i> : Variationen för die Orgel	61
<i>Nyvall, J.</i> : 10 hymner	139
<i>Olson, D.</i> : Sommarnattspålsalm	109
—»— Ande full av nåde	62
<i>Paulsson, C.</i> : Två folkvisor	78
<i>Prätorius, M.</i> : In natali domini	176
—»— I dödens band	78
<i>Raphael, G.</i> : Toccata	79
<i>Roman, J. H.</i> : Sonata a tre m. fl. ..	62
<i>Runbäck, A.</i> : Åra och Kommen och tillbedjen	78
—»— Öppna mig förståndets öga	78
—»— Välsignad Gud	78
<i>Schütz, H.</i> : Visst och sant det ordet är	159
<i>Sundblad, H.</i> : 2 folkvisor	14
<i>Stein</i> : Triosonate	30
Svenska tersetter	191
<i>Wikander, D.</i> : Trestämmig kör	

KORTARE MEDDELANDEN.

	Sid.	Sid.
Val	16, 32, 48, 64, 80, 112, 176, 192	32
Examina	16, 95, 137	142
Kyrkosångens Vänner: Centralkommit- tén	31, 58, 185	16, 95, 142
—»— Kretsarna	59, 64, 112, 143, 160	Kyrkokalender: Jan., mars, juni, sept.
Organist- och Kantorsföreningen	31	Koraldagar i Upsala
		189

Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv

Redaktionens adress:
Bredgatan 14, Lund. Tel. 658.

Expeditionens adress: Svenska Kyrkans
Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm 7.

Tel. 23 24 05.

Postgiro 675.

Tidskriften utkommer med 1 nummer
den 15 i varje månad. För juli—aug.
utkommer ett nummer den 1 aug.
Prenumerationspris: å posten, i bok-
handeln eller direkt från förlaget: kr.
4:50 pr år.

Annonpris: 20 öre pr mm. enkel spalt.
Rabatt vid större annons och vid upp-
reppning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bland annat:
Kyrkoherde *K. Peters, Söndrum*: Svenska
mässans historia. — Domkyrkovicepastor *A.*
Adell: En ny arbetsuppgift. — Komminister
J. Redin, Ljungby: Kalmarstiftets hand-
skrivna sångböcker. — Recensioner. — Med-
delanden.

Förslag till

Alternativa koraler

för vissa av nya psalmer

Mindre upplaga (melodistämman jämte fullständig text) närmast av-
sedd som stöd för kyrkokören vid utförande av de nya alternativen
men även för församlingen (utlägg i bänkarna) samt för skolbruk.

Pris 90 öre

Erhålles genom varje bok- och musikhandel eller direkt från

NORDISKA MUSIKFÖRLAGET
REGERINGSGATAN 35 TEL.: 231115

nottrycks
NORDISK NODESTIK- OG TRYKKERI
JAMT LITOGRAFISK ETABLISSEMENT
GRUNDLAET 1894
ST. KONGENSGADE 63.
KØBENHÅVN

TELEFONER:
3304
13057

Telegr. Adr. Nodestikog, Köpenhamn

Anbefalles i Herrar Förläggares och
Kompositörers välvilliga åtanke vid
behov av nottryck i förstklassigt
utförande till billigaste pris ●

Mångårig leverantör till
Sveriges största förlag

Skicka oss Edert manuskript och
vi sända Eder omgående offert

Kyrkokalender.

för Påsk—Pingsttiden.

Allmän kyrkobön: *Helige Herre Gud* med undantag för Bönsöndagen: *Dig evige och allsmäktige Gud.*

PASKDAGEN.

(Vit skrud.)

Vid påskaftonens helgsmålsbön:

Sv. psb. 111: 2—3; 111: 8—9. Psalt. 118: 14—23. 1 Sam. 2: 6—8. Böner: se Tidskr. 1932 sid. 33.

Vid ottesången:

Textförslag: Apg. 5: 30, 31. Sv. psb. 107: 110: 7—10.

Vid högmässan:

Sv. psb. 102: 1, 2. 106. 111: 9, 10. 112: 1—5. [104: 2—4. 153.] 104: 6, 7.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 104. 105. 109: 7, 8.

ANNANDAG PASK.

(Vit skrud.)

Vid högmässan:

Sv. psb. 105: 1, 2. 107. 111: 9. 108. [104: 2—4. 153.] 102: 5.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 111: 1—5. 200: 3—5. 106: 3—4.

Vid veckans dagliga andakter:

Tisd. Sv. psb. 104: 1—2; 104: 6, 7. Psalt. 25: I. 1 Petr. 1: 1—12.

Onsd. Sv. psb. 108: 1—2. 108: 3. Psalt. 65. 1 Petr. 1: 13—25.

Torsd. Sv. psb. 103: 1—2. 103: 3. Psalt. 90. 1 Petr. 2: 1—10.

Fred. Sv. psb. 106: 1—2. 106: 3—4. Psalt. 143. 1 Petr. 2: 11—25.

Lörd. Sv. psb. 110: 7—8. 110: 10. Psalt. 32. 1 Petr. 3: 1—12.

FÖRSTA SÖNDAGEN EFTER PASK.

(Vit skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 108. 438. Psalt. 150. Hos. 6: 1—3.

Vid högmässan:

Sv. psb. 111: 1—2. 108: 1—4. 109: 8. 111: 7—10. [104: 2—4. 153.] 147: 5.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 102: 2—4. 110: 7—10. 106: 3, 4.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 112: 1—2. 112: 4. Psalt. 36. 1 Petr. 3: 13—22.

Tisd. Sv. psb. 111: 1. 111: 9—10. Psalt. 25: II. 1 Petr. 4: 1—19.

Onsd. Sv. psb. 110: 1—2. 110: 9. Psalt. 107. 1 Petr. 5: 1—14.

Torsd. Sv. psb. 105: 1—2. 105: 3. Psalt. 62. Rom. 1: 1—17.

Fred. Sv. psb. 109: 7. 109: 8. Psalt. 18: I. Rom. 1: 18—32.

Lörd. Sv. psb. 102: 2—3. 102: 4. Psalt. 92. Rom. 2: 1—16.

REFORMATIONS DAGEN.

(Röd skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 46: 1—6. 438. Psalt. 138. 5 Mos. 30: 11—14.

Vid ottesången:

Text: Fil. 2: 13—16 a. Sv. psb. 198. 425: 3—6.

Vid högmässan:

Text: Joh. ev. 15: 16—17. Sv. psb. 144: 1. 124. 120: 8, 9. 25: 1—3. [45: 8. 153.] 500: 6, 7.

Vid aftonsången:

Text: Gal. 5: 4—6. Sv. psb. 200: 1—3. 206: 1—5 el. 583: 4—8. 194: 3, 4.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 106: 1—2. 114: 3—5. Psalt. 96: I. Rom. 2: 17—29.

Tisd. Sv. psb. 119: 1—2. 119: 3. Psalt. 147. Rom. 3: 1—18.

Onsd. Sv. psb. 313: 1. 184: 6. Psalt. 96: II.
Rom. 3: 19—31.
Torsd. Sv. psb. 146: 3—4. 146: 5—6. Psalt.
148. Rom. 4: 1—12.
Fred. Sv. psb. 192: 1. 192: 5—6. Psalt. 22.
Rom. 4: 13—25.
Lörd. Sv. psb. 102: 4. 285: 6. Psalt. 100.
Rom. 5: 1—11.

TREDJE SÖNDAGEN EFTER PASK.

(Vit skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 128. 438. Psalt. 31: 1—6. Jes. 40:
26—31.

Vid högmässan:

Sv. psb. 216: 1. 128: 1—5. 130: 8. 105: 2—5.
[104: 2—4. 146.] 48: 7.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 128: 6—8. 123: 4—7. 237: 2, 3.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 105: 1. 105: 4—5. Psalt.
37. Rom. 5: 12—21.
Tisd. Sv. psb. 107: 1—2. 107: 4—5. Psalt.
28. Rom. 6: 1—11.
Onsd. Sv. psb. 111: 1. 128: 5—6. Psalt. 73.
Rom. 6: 12—23.
Torsd. Sv. psb. 104: 2—3. 104: 4—5. Psalt.
24: I. Rom. 7: 1—13.
Fred. Sv. psb. 125: 4—5. 125: 6. Psalt.
119: 169—176. Rom. 7: 14—25.
Lörd. Sv. psb. 108: 1. 108: 4—5. Psalt.
34: II. Rom. 8: 1—17.

FJARDE SÖNDAGEN EFTER PASK.

(Vit skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 213. 438. Psalt. 73: 23—26. Hes.
37: 26—28.

Vid högmässan:

Sv. psb. 106: 1—2. 213. 330: 1, 2. 250.
[119: 3. 146.] 200: 5.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 500: 1—3. 128: 5—7. 106: 4.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 141: 1—2. 141: 7—9. Psalt.
105. Rom. 8: 18—39.
Tisd. Sv. psb. 642: 1—2. 642: 3. Psalt.
118: II. Rom. 9: 1—18.
Onsd. Sv. psb. 549: 3. 549: 5. Psalt. 130.
Rom. 9: 19—33.
Torsd. Sv. psb. 111: 2. 111: 7—8. Psalt.
136. Rom. 10: 1—21.
Fred. Sv. psb. 102: 4. 102: 5. Psalt. 139.
Rom. 11: 1—21.
Lörd. Sv. psb. 261: 1—2. 261: 3—4. Psalt.
145: I. Rom. 11: 22—36.

BÖNSÖNDAGEN.

(Vit skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 258. 438. Psalt. 34: 2—9. Jer.
29: 11—14.

Vid högmässan:

Sv. psb. 607: 1. 261. 600: 1. 530. [119: 3.
146.] 25: 3.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 200: 1—4. 104: 4—7, 112: 9.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 258: 1. 258: 3—4. Psalt.
116: I. Rom. 12: 1—8.
Tisd. Sv. psb. 260: 1—2. 260: 3—4. Psalt.
135. Rom. 12: 9—21.
Onsd. Sv. psb. 607: 1. 607: 4—5. Psalt. 126.
Rom. 13: 1—14.

KRISTI HIMMELSFARSDAG.

(Vit skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 113. 433. Psalt. 110: 1—4. Dan. 7:
13—14.

Vid ottesången:

Textförslag: Ef. 1: 17—23. Sv. psb. 508: 1
—3. 115.

Vid högmässan:

Sv. psb. 113: 1, 2. 115: 1—6. 330. 114.
[157: 8, 9. 153.] 113: 5, 6.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 118. 537. 265.

Bidrag till Svenska mässans historia.

I Hallands museum i Halmstad förvaras ett fragment av en medeltida gradualehandskrift. Fragmentet omfattar endast ett blad, av vilket dessutom verso-sidan är synnerligen illa åtgången. Recto-sidan däremot är någorlunda läsbar. Fragmentet är funnet i en gammal bokpärm. Allt tyder på att det härstammar från 1400-talet (eller allra tidigast från slutet av 1300-talet). Det är icke min mening att här gå närmare in på fragmentets beskrivning. En sådan är avsedd att inflyta i närmaste årgång av Hallands hembygdsförbunds årsskrift, till vilken den intresserade hänvisas.

Fragmentet är knappast av något större intresse. Det är endast en sak som synes mig värd att särskilt observeras. För de söndagar som blivit bevarade innehåller handskriften musik till *introitus* och *graduale* men icke till *offertorium* och *communio*. Beträffande dessa senare sker endast en hänvisning till begynnelseorden. Vi torde härav vara berättigade att draga den slutsatsen, att handskriften åtminstone i allmänhet meddelat musik endast till de till mässans förra del hörande de-temporestyckena (resp. de-sanctis-styckena) under det att musik till offertorium och *communio* i regel saknats. Däremot är det icke omöjligt att vissa större högtidsdagar haft även dessa stycken försedda med musik.

Det måste finnas någon anledning till att skrivaren, som annars tydligen nedlagt mycken omsorg på sitt arbete, icke ansett det löna mödan att utskriwa musiken till offertorium och *communio*. Möjligen äro andra förklaringar tänkbara, men den i alla avseenden enklaste och naturligaste synes mig vara den, att i den kyrka, för vars räkning handskriften förfärdigats, (troligen en kyrka, tillhörig Lunds stift), har det visserligen varit brukligt att sjunga *introitus* och *graduale*, men däremot icke offertorium och *communio*. Man har sålunda sjungit de för de särskilda dagarne växlande partierna i missa *catechumenorum* (förutom de nämnda *introitus* och *graduale* för vissa dagar *alleluia*, för andra *tractus*, vilka stycken torde hava upptagits vid de olika dagarne omedelbart efter *graduale*, samt för vissa dagar sekvens. Sekvenserna åter torde hava varit sammanförda till en plats i slutet av handskriften). I missa *fidelium* åter har man inskränkt sig till att av de i strängare mening liturgiska texterna sjunga allenast de till *ordo missae* hörande delarne (framför allt *prefationen* samt *Sanctus* med *Benedictus* och *Agnus Dei*).

Finnes fog för ett sådant antagande? Därpå synes mig den följande utvecklingen giva svar, liksom en viktig punkt i reformationstidens

liturgiska nydaningsarbete från detta antagande erhåller en förvånansvärt klar belysning.¹

Utan fara för misstag torde man kunna förutsätta att den handskrift, varav vårt fragment utgör en del, icke utgjorde en enstaka företeelse utan representerade en hel typ av senmedeltida handskrifter, som knappast varit alltför ovanlig. Man torde med andra ord kunna utgå ifrån, att bruket att åtminstone i vanliga fall vid högmässa sjunga endast de till mässans förra del hörande de-tempore- (eller de-sanctis) styckena under den utgående medeltiden varit relativt vanligt, ja kanske det vanligaste. Har så varit fallet, måste därav dragas den slutsatsen, att offertorium och communicio varit för lekmannavärlden relativt obekanta partier av mässan, då de endast lästes av prästen och sålunda omöjliggen av det i latinet okunniga folket kunde skiljas från övriga av prästen lästa stycken i senare delen av mässan. Introitus och graduale däremot, som brukade sjungas, hade på ett helt annat sätt vuxit in i folkmedvetandet. Ty även om man icke heller här förstod det främmande språket, hörde man dock och förstod att uppskatta sången. Det är icke de efter kyrkoåret växlande texterna, som man har någon uppfattning av, utan vad som gått in i folkmedvetandet är att på dessa platser i mässan skall något *sjungas*. Vi utgå sålunda tillsvidare från att under den senaste medeltiden kyrkobesökarna voro vanda vid att i högmässa åtminstone i vanliga fall introitus och graduale sjöngos, under det att offertorium och communicio endast mera sällan utfördes genom sång. Till frågan, huruvida sången vid offertorium och communicio bortfallit utan ersättning, återkommer jag senare.

Från vad vi nu på mer eller mindre säkra grunder antagit, övergå vi till vad vi med visshet veta, nämligen att under reformationstårhundradet introitus och graduale (i synnerhet det förstnämnda) segt hålla sig fast i den liturgiska traditionen, ja kunna spåras ännu in på 1600-talet (åtminstone de stora högtidsdagarnes introitus), under det att offertorium och communicio försvinna mycket fort och utan att komma någon sorts buller åstad.

Laurentius Petri räknar t. ex. i *De Officiis* med latinsk både introitus, graduale, tractus, alleluia och sekvens, under det att varken offertorium eller communicio ens omnämnas. (Jfr det intresse som ärkebiskopen i sina inledande kommentarer ägnar åt de förstnämnda styckena). K. O. 1571 reglerar förhållandena ungefär på samma sätt som *De Officiis*, även om den lämnar större rum för modersmålets bruk. Ordo canendi (omkring 1570) upptager latinsk introitus för hela kyrkoåret och åtminstone ett graduale (för påskdagen, cf. Rohde, Studier i den svenska reformationstidens liturgiska tradition s. 107 f.), men någon skynt av något offertorium eller någon communicio kan ej spåras. Ett annat belägg erbjuder Skara Musikhandskrift n:r 5, som å fol. 45^r—82^v upptager introitus för alla kyrkoårets söndagar och en del helgonfester men av offertorium eller communicio ej ett spår. (Handskriftens innehåll måste nog med hänsyn till

¹ Må vara att handskriften såsom redan blivit nämnt sannolikt återspeglar Lundatradition. Detta spelar dock för vår undersökning ingen roll, ty i detta avseende voro förhållandena förvisso analoga oberoende av stiftsgränser.

tiden för dess avfattande indelas i olika skikt; här ifrågavarande parti är säkerligen yngre än Ordo canendi, men knappast yngre än början av 1600-talet.)

Den intressantaste belysningen synes mig här ifrågavarande förhållande likväl få från Johan III:s Liturgi. Icke ens Liturgien synes nämligen ha hyst samma intresse för offertorium och communicatio som för introitus och graduale. Den gamla introitus betraktas som det normala. (Confessionem sequitur Introitus, qualis in libro Gradualium et latine et vulgari in lingua stans assignatur temporibus¹). Dock göres för landskyrkorna medgivande åt den evangeliska psalmsången. (In Ecclesijs vero ruralibus, potest pro Introitu latino cantari Psalmus aliquis linguae vulgaris, qui ad rationem temporis vel festi proxime accedere videtur). Även så betraktas latinskt graduale såsom det normala, även om här likasom nyss medgivanden göras åt den evangeliska psalmen. (Epistolam sequitur Responsorium, quod vsitate vocatur Graduale. Item Alleluia, cum vtriusque versibus, & Tractu, etc. Interdum pia Sequentiae cantantur — —. Interdum loco Latini Responsorij canitur Psalmus aliquis linguae vulgaris — —.). Härmed jämföre man rubriken rörande offertoriet. Efter predikan bör sjungas en svensk psalm, som i vanliga fall får ersätta offertoriet. Endast *understundom* fogas därtill det latinska offertorium. (Finita concione, si omittitur publica Ecclesiae precatio, quae vsitate Litania dicitur, Concinator ex suggestu incipit Psalmum aliquem in vulgari lingua, qui ad rationem festi, temporis, vel Evangelij seu declaratae materiae maxime accedere videtur. Interdum etiam ad Psalmum adiicitur Cantus, cui nomen Offertorij datum est.). Härtill må nämnas, att den latinska communicatio icke alls omtalas. I stället hänvisas (i närmaste, *till stor del ordagrann* överensstämmelse med föreskriften i *De Officiis*) till Förlän oss Gudh, Discubuit Jesus, O sacrum conuiuium.

Anmärkas må ock att Tunhemsboken, som Rodhe förmodar stå under den liturgiska rörelsens inflytande, upptager offertorium och communicatio endast för juldagen, påskdagen och Mikaelnsdagen samt dessutom communicatio för Johannes Döparens dag. (Rodhe a. a. s. 86, 95.).

Huru skall det olika öde som under 1500-talet drabbade offertorium och communicatio i motsats till introitus och graduale förklaras? I allmänhet tillgripes den bekväma hänvisningen till motsatsen romerskt-evangeliskt. Denna uppfattning ligger bakom Rodhes yttrande med anledning av Tunhemsboken: »Offertorium var väl den ömtåligaste punkten i hela liturgien»² (a. a. s. 79). Detta påstående må vara berättigat om man fattar ordet offertorium i vidsträckt mening och med detsamma åsyftar hela offertorieavdelningen. Fattar man däremot ordet i dess inskränkta betydelse av själva offertoriesponsoriet — sammanhanget ger vid handen att det här måste så fattas — innebär yttrandet för visso en betydlig överdrift. Varken mot offertorie- eller communitexterna på kyrkoårets söndagar torde nämligen ens den allra fränaste protestantiska kritik

¹ Citaten ur Liturgien efter Quensels nytryck i Bidrag till Svenska liturgiens historia.

² Rodhes yttrande upprepas av Holmquist, Svenska Kyrkans historia III: 2, s. 96.

i allmänhet kunna ha något att invända. Dessa texter äro nämligen nästan alltid tagna direkt ur Bibeln och en blick i första bästa nutida romerska missale är tillräcklig för att övertyga den mest tvivlande om att hänvisningen till lärohänsyn icke är någon tillfyllestgörande förklaringsgrund till dessa liturgiska moments försvinnande. Huru skulle man väl av läroskäl i och för sig kunna klandra avsjungandet av Psalt. 88: 12, 15 (Vulg.) på juldagen eller Psalt. 75: 9, 10 (Vulg.) på påskdagen eller Psalt. 67: 29, 30 (Vulg.) på pingstdagen? Eller skulle avsjungandet av Psalt. 24: 7 (hebr.) *Tollite portas* på julaftonen innebära något oevangeliskt? Huru ofta ha icke dessa orden i den omskrivning, i vilken vi äga dem i vår svenska psalmbok: *Så låt oss öppna snart* m. m. (Sv. ps. 315: 4, 5), blivit använda som offertoriepsalm i våra nutida evangeliska mässor. Eller skulle väl texten: *Viderunt omnes fines terrae salutare Dei* (Ps. 97: 3, Vulg.) vara rent evangelisk, sjungen som *graduale* på juldagen men oevangelisk om den sjöngs en liten stund senare under själva nattvardsavdelningen? Det är tydligt att här kräves en mera sannolik förklaring.

Man kan naturligtvis i så fall peka på det betänkliga sällskap i vilket dessa texter utpträdde. När de övriga texter, bland vilka de hade sin plats, utmönstrades såsom från evangelisk synpunkt mindervärdiga, fingo även dessa i sig själv goda ord följa med på köpet. Denna förklaringsgrund verkar onekligen vid första ögonkastet ganska övertygande. Dock finnes ett skäl som tycks mig tala så kraftigt häremot att hela förklaringen synes ganska otrolig. Varför skulle nämligen i så fall *Sanctus* med *Benedictus* och *Agnus Dei* hava bibehållits? Särskilt mot *Benedictus* var det ju ganska lätt att anföra protestantiska betänkligheter. En tillfredsställande förklaring måste kunna angiva skälet icke blott till att offertorium och *communio* försvunno utan ock till varför *Sanctus* med *Benedictus* och *Agnus Dei* bibehöllos samt *icke minst till* varför en sådan text som antifonen »*O sacrum convivium, in quo Christus sumitur: recollitur memoria passionis eius: mens impletur gratia: et futurae gloriae nobis pignus datur, alleluia*» (betecknande nog hämtad ur *Corpus Christi-officiet*) kunde på denna plats rekommenderas av *Laurentius Petri*. Att med denna text för ögonen upprepa läroskålet mot de flesta offertorier och *communio*-antifoner synes absolut omöjligt.

Läroskäl kunna sålunda icke hava varit avgörande. Om man däremot utgår från det förut gjorda antagandet, att det under senare medeltiden varit vanligt (eller åtminstone icke ovanligt) att *introitus* och *graduale* sjöngos under det att offertorium och *communio* blott lästes, blir förklaringen till det smärtfria sätt varpå dessa båda senare kunde bortopereras ur den svenska mässan ytterst enkel. *Introitus*, *graduale* och de sig till detta anslutande momenten (sekvens m. m.) voro så inne i allmänna medvetandet att det helt enkelt icke hade gått att låta dem försvinna i tysthet. För offertorium och *communio* behövde man däremot icke hava några bekymmer; de voro redan i folkmedvetandet försvunna eller förde i varje fall endast en mycket tynande tillvaro där. Om man strök ett par av prästen blott lästa stycken mer eller mindre observerades icke av kyrkfolket och behövde därför icke komma någon oro åstad. Här-

ifrån faller ock ett klart ljus över bibehållandet av Sanctus med Benedictus och Agnus Dei. Dessa stycken brukade under medeltiden sjungas, folket var vant att höra dem, och de kunde därför icke smusslas undan.

Reformatörerna måste sålunda utgå från vad folket var vant att höra sjungas och *se framställas* för sig. Sången förstod man, orden uppfattade man väl däremot endast då det gällde några få ideligen återkommande fraser, t. ex. Dominus vobiscum. Och vad som stod skrivet eller tryckt i mässeböckerna gjorde ju folket detsamma, då det i alla fall icke var läskunnigt. Härifrån torde även bruket i den evangeliska mässan av en sådan text som *O sacrum convivium* vinna belysning. Hade väl den senare delen av mässan berövats tvenne musikaliska moment utan ersättning? Knappast. Vad hade kommit i stället? Därom lämnar den i *Breviarium Lincopense* införda Ordo Missae tillräckligt tydliga upplysningar. Efter prästens communion meddelas nämligen där bl. a. texten *O sacrum convivium* med (V.) *Et verbum caro factum est et habitavit in nobis.* (R.) *Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre plenum gratia et veritate.* Vidare hänvisas till texten *O salutaris hostia*, d. v. s. de båda sista verserna av en av Thomas ab Aquino till Kristi lekamens fest författad hymn (*Verbum supernum prodiens, Nec patris linquens dexteram*). De båda åsyftade verserna lyda:

O salutaris hostia
Quae coeli pandis ostium:
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

Uni trinoque Domino
Sit sempiterna gloria,
Qui vitam sine termino
Nobis donet in patria.

Till hymnen sluter sig versikeln:

V. Caro mea vere est cibus.
(R.) Et sanguis (mea vere est potus.)

Slutligen anträffas ock i denna Canon Misse följande på denna plats ovanliga avsnitt.

(V.) *Adiutorium nostrum in nomine (Domini).*
(R.) *Qui fecit celum (et terram).*
(V.) *Sit nomen (Domini benedictum).*
(R.) *Ex hoc nunc (et usque in seculum).¹*
(Benedictio.) *Celesti benedictione benedicat vos pater et filius et spiritus sanctus.*
(R.) *Amen.*

¹ Dessa versiklar som alltjämt inleda den högtidliga biskopliga välsignelsen, komma under medeltiden även till användning vid den prästerliga välsignelsen. Se Eisenhofer, Handbuch der kath. Liturgik I, s. 168.

Rörande avsikten med dessa texter må här blott meddelas att de taga hänsyn till den under senare medeltiden sig alltmera utbredande kulten av hostian, som i eftertridentinsk tid resulterat i den vanligen från sambandet med mässan lösta, alltjämt flitigt brukade s. k. sakramentala välsignelsen.¹ För vårt vidkommande är det nog att fastslå att det vid den utgående medeltiden varit brukligt att åtminstone i vissa fall och vissa stift under mässans senare del sjunga dels *O sacrum convivium*, dels *O salutaris hostia* till sakramentets ära. Detta torde vara tillräcklig förklaring till dels varför bruket att sjunga offertorium och communico upphört eller åtminstone försvagats, dels ock till Laurentius Petris hänvisning till antifonen *O sacrum convivium* såsom sång under nattvarden.

Låt oss nu från denna utgångspunkt skissera mässans omdaning under reformationstiden i här berörda hänseende.

Att den svenska mässan av 1531 ursprungligen varit avsedd icke blott som text för den lästa »stilla» mässan utan redan från början varit tänkt som ersättning för den sjungna mässan, synes vara saunolikt. Säkert är i varje fall att den redan tidigt — omkring mitten av 1530-talet — använts vid sjungen mässa.

Vi vända oss då först till introitus. Här var man van att i den mera högtidliga mässan få höra sång. Detta liturgiska moment gick därför icke att utan vidare utesluta. Utgivaren gör ett försök att ombilda den latinska introitus till en hel på svenska sjungen psalm ur Psaltaren, åtföljd av Gloria Patri. Om sättet för dess utförande säger han ingenting utan blott: »Följer nw ingongen j messone. Jngongen må vara nohgon psalm eller annan loffsong aff scrifftenne vthtagen.»² Att hans mening varit att psalmen skulle avslutas med Gloria Patri framgår av att han låter den sista av de psalmer som han bifogar i slutet av mässan och som äro ämnade att brukas som introitus »till dess flere varda utsatta på svenska» efterföljas av Gloria Patri. Hur hade då utgivaren tänkt sig psalmens utförande? Till att börja med må då betonas att man icke får draga någon som helst slutsats beträffande en av somliga hos utgivaren förmodad aversion mot liturgisk sång av den anledningen att intet säges om att introitus skall sjungas. Man var icke så kinkig med sina anvisningar då som nu. Dylika saker reglerades fastmer efter den levande traditionen. Det synes mig därför sannolikast, att utgivaren tänkt sig denna psalm utförd på samma sätt som den gamla introitus. Alltså: var det fråga om en stilla mässa, lästes den svenska psalmen likasom förut den latinska. Var det återigen fråga om en högtidligare mässa, borde psalmen sjungas. På vilka melodier? Svaret kan icke bli mer än ett: på de gamla vanliga psalntonerna. Det enda varom tvekan kan råda är, huruvida utgivaren — under förutsättning att den här uttalade

¹ Se härom Eisenhofer, Handbuch der kath. Liturgik II, s. 324 ff. samt P. Browe, Die Entstehung der Sacramensandachten (i Jahrbuch für Liturgiewissenschaft VII, s. 83 ff.). För övrigt hänvisas till en under utarbetning varande undersökning av hithörande ämne av A. Adell, till vilken jag står i tacksamhetsskuld för värdefulla upplysningar på denna punkt.

² Obs. utgivarens försvar för sin introitus-reform: »Jngongen i messone må vara någhon psalm halff eller heel, hawilkit och så j fortidhen haffuer sedher varit». Denna anmärkning är alldeles riktig.

förmodan är riktig — tänkt sig introituspsalmodiens rikare melodiska former eller kanske officiepsalmodiens enklare. För den tidens i den gamla kyrkosången övade präster, torde det icke hava varit någon svårighet att på rak arm sjunga en svensk psalm efter vilken som helst av de olika psaltonerna, vare sig det gällde att begagna den enklare officiepsalmodien eller den svårare introituspsalmodien. För musiken till sin nya form för introitus behövde utgivaren sålunda icke ha några bekymmer.¹ Den enda del av den gamla introitus som i musikaliskt hänseende vållade någon svårighet — den efter kyrkoåret avpassade antifonen, varmed psalmen inleddes och avslutades — hade ju utgivaren slopat.

Varför lyckades icke utgivaren genomföra sin introitusreform? Utan tvivel har hänsynen till kyrkoåret spelat en viktig roll. Man torde ha reagerat mot det attentat mot kyrkoåret som den nya introitus utgjorde. Men jag undrar om vi misstaga oss, ifall vi förmoda att även härvidlag ett musikaliskt skäl spelat in. Utan tvivel har man nämligen funnit en hel svensk psalm ganska lång på denna plats i mässan och man har längtat tillbaka till den enda versen i den latinska introitus, som dessutom genom den egentliga introitusantifonen musikaliskt inramades på ett sätt som åt hela momentet gav en helt annan prägel av helhet. En utan antifon sjungen psalm gör alltid i musikaliskt hänseende ett oavslutat intryck.²

Vi vända oss sedan till Graduale. Mässan ger anvisningen: »For graduale läss man sedhan eller siwnger then songen om gudz bodhordh, eller noghon annan». Det första vi här anteckna oss till minnes är att vid graduales plats i den högtidliga mässan var man van att höra sång. Dess plats kunde därför icke lämnas tom. Vidare lägga vi märke till att utg. gjort fullständigt rent hus beträffande det gamla gradualet, såvida man icke kan innefatta detta i »nohon annan song», vilket väl såväl som låter sig göra. Att man med ett mot liturgisk och musikalisk rikedom avogt inställt sinne skulle reagera kraftigare mot graduale än mot introitus är fullt naturligt. Gradualresponsoriet var mässans i musikaliskt hänseende ojämförligt rikaste moment. Utg. gick här fram på en för den nya evangeliska rörelsen ganska naturlig väg. Han ersätter gradualet med en sång (icke bibeltext) på modersmålet. Vad

¹ Det må observeras att utg., när han avtrycker de psalmer, som han avsett att ersätta introitus, ifråga om bruket av stor bokstav och interpunktion i allmänhet mycket noga ansluter sig till den från breviariet vanliga indelningen. De enda tillfällen, vid vilka han frångått den gamla indelningen, synes vara då han sammanslagit tvenne av de gamla »verserna» till en, t. ex. på grund av dessas korthet eller därför att sammanhanget gjort det särskilt önskligt. Denna nära anslutning till breviariet är knappast en tillfällighet. Faktiskt föreligga dessa introituspsalmer i 1531 års mäsas på ett efter dåtida uppfattning för musikaliskt utförande avpassat sätt.

² I förbigående må här uppmärksamheten fästas vid det förhållandet att man vid övergången från medeltid till nyare tid visste även andra utvägar att utföra introitus än genom läsning och gregoriansk sång. Man lägge märke till anvisningen i *Articuli Ordinantie* för högmässan på de stora helgedagarne (in summis festis): »Fiat introitus in Organis aut Figuratiuis Deinde Chorus respondebit Gloria patri». (Tidskrift för Teologi 1892, s. 383). Till saken jämföre man Liliencron, *Liturgisch-musikalische Geschichte des evangelischen Gottesdienstes* s. 111 ff. samt Rietschel, *Die Aufgabe der Orgel im Gottesdienste* s. 17 ff.

vi därvid må lägga märke till är vad han säger om sättet för dess utförande: »For graduale læss man sedhan eller siwnger». Vad är anledningen till att utg. här lämnar en sådan anvisning i motsats till beträffande introitus? Anledningen kan knappast vara mer än en: Den nya introitus var ju av samma natur som den gamla. Hur en psalm ur Psaltaren kunde och borde utföras visste envar på den tiden. Det var på den tiden lika självklart som för oss hur en av våra svenska psalmer skall utföras. Annorlunda var det beställt med »sången om Guds bodord». Den var något principiellt nytt i mässan och rörande ett sådant nytt moment behöfde man en upplysning om sättet för dess utförande. Vi kunna jämföra, huru ovissa de flesta människor nu för tiden skulle känna sig beträffande sättet att utföra en psaltarepsalm om en sådan helt oförmodat skulle inläggas i högmässan. Vad sedan anvisningen »läses eller siunges» beträffar, så undrar jag om den bör tolkas så att man kunde göra vilket som helst. Måne det icke snarare varit utg:s mening att antyda att i den stilla mässan kunde sången läsas, i den högtidligare åter sjungas?

Vi övergå till offertoriet. Någon antydan om offertoriet lämnas ej 1531. Prefationen med sig därtill slutande instiftelseord följer omedelbart efter Credo. Är det tidigare gjorda antagandet riktigt, kan detta icke förvåna oss. Av hänsyn till folket behöfdes det icke, ty man var ej van att höra det, åtminstone icke ofta. Av liturgiska skäl krävdes det ej heller: prefationen anslöt sig naturligt till Credo. Prästen befann sig vid altaret, ty om predikan förekom i mässan torde den väl i likhet med vad som föreskrives i 1541 års mäsas hava förlagts mellan evangeliet och Credo. I motsats mot introitus och graduale blev därför offertoriet aldrig saknat av församlingen. När predikan sedermera flyttades och förlades efter Credo, blev ett slags ersättning för offertoriet behöfelig. Men då hade utvecklingen fortskridit så långt att en svensk psalm var den enda tänkbara ersättningen.

Beträffande communicio ställer sig saken annorlunda. Här lämnar utg. följande bestämmelse: »Så siunges thå eller læses pro Communionen en psalm på Swensko, eller Nunc dimittis på Swensko». Att det är något som utg. vill ersätta förstå vi. Men det är knappast som han själv säger den latinska communicio. Den var ju i allmänhet ytterst oskyldig. Men vad som i utg:s ögon måste hava varit så mycket mera förkastligt, var det förut omtalade bruket att under mässans canon sjunga *O salutaris hostia* och säkerligen även *O sacrum convivium*, om än denna antifon icke var så betänkelig som den nämnda hymnen. Det är därför med all sannolikhet dessa sånger samt den med dem förbundna sakramentskulten som utg. vill bekämpa. Det må icke förvåna oss om utg., som beträffande sången om Guds budord har ordningen »läses eller siunges», nu omkastar ordningen och beträffande communicio-ersättningen säger »sjunges eller læses». På denna punkt är han särskilt angelägen att giva sång till ersättning för sång. Här blev honom emellertid traditionen delvis övermäktig. *O salutaris hostia* försvann väl, men *O sacrum convivium* fortlevde som vi redan sett ganska länge.

Knut Peters.

En vidgad arbetsuppgift.

Sedan några år tillbaka har inom Kyrkosångens Vänners Centralkommitté förelegat en medveten strävan att utvidga arbetet inom kommittén utöver den begränsning, som ligger i sammanslutningens namn. Sålunda har kommittén inom sig tillsatt sektioner, vilka haft till uppgift att aktge på utvecklingen icke allenast i fråga om koralsången och körsången, men ock i fråga om liturgien, liksom i fråga om orgeln och kyrkokonsten. Därmed har ernåtts en begynnande översikt över alla de olika områdena inom kyrkans liv till vilka det konstnärliga skapandet kan sträcka sig.

Törhända kan tiden nu synas vara inne att använda detta Centralkommitténs arbetssätt ute i stiftskretsarna. Ett försök härtill har gjorts i Lunds stifts krets, vilket mottagits med stor välvilja.

Efter en del samtal mellan för kyrkomusik intresserade präster, organister och lekmän beslöt KSV:s styrelse i Lund att utsända följande utprop:

Den innevarande tiden visar i kyrkomusikaliskt hänseende en stor livaktighet. Nya strävanden göra sig gällande såväl inom kyrkosångens skilda grenar som på orgelmusikens och orgelbyggeriets områden.

Det kyrkomusikaliska arbetet av i dag är så vitt förgrenat att man icke lätteligen ernär den överblick ej heller den ömsesidiga kontakt som vore önskelig.

Med hänsyn härtill har Styrelsen för Kyrkosångens Vännen, efter överläggningar med för kyrkomusiken intresserade, planerat en utökning av det hittillsvarande arbetet genom att i Lund anordna föredrag och diskussioner i kyrkomusikaliska spör-

mål och i samband därmed demonstrationer av gammal och modern musik.

Som ett första led härtill får Styrelsen inbjuda präster, organister och andra kyrkomusikaliskt intresserade till föredrag av H. H. Biskopen i Strängnäs Dr. G. Aulén och Organist C. Rosenquist, Ängelholm, om det kyrkomusikaliska läget i vårt land. Föredragen hållas å Akademiska föreningens lilla sal torsdagen den 28 februari 1935 kl. 1 e. m. Efter föredragen följer orgelstund i S:t Peters Klosters kyrka med demonstration av nutida svenska orgelkompositioner. Vid orgeln: Organist C. Rosenquist.

I detta utprop hade ett antal representanter för prästerskap, organistkår och lekfolk instämt.

Till den utsatta dagen hade samlats en så stor menighet, som kunde rymmas i Akademiska föreningens lilla sal.

Inför årsmötet hade styrelsen framlagt förslag om att föreningen skulle i Lund anordna föredrag och diskussioner i kyrkomusikaliska ämnen och i samband därmed demonstrationer av klassisk och modern musik. Förslaget bifölls och styrelsen fick i uppdrag att organisera den nya verksamheten. Att förbereda densamma och att förmedla den nödiga kontakten med de för saken intresserade utsågs ett tiomannaråd bestående av tre präster, fyra organister och tre lekmän. Därutöver deltar KSV:s kassör i rådets förhandlingar. I tiomannarådet invaldes domkyrko vicepastor A. Adell, komminister E. Wickström och kyrkoherde S. Svenninger, domkyrkokapellmästare J. Hedar, musikdirektörerna R. Blennow, N. G. Zettergren och C. Rosenqvist samt fil. lic. Sten Broman, notarie S. Cro-

na och folkskoleinspektör R. Thunander. Den nästa kyrkomusikaliska sammankomsten är avsedd att hållas i Lund den 28 mars och därvid skall förekomma föredrag av lic. Broman om Bach-Händel-minnena, demonstration av några Bach-kantater av domkyrkokapellmästare Heddar, och på aftonen bevista deltagarna Domkyrkans musikafton, varvid samma Bach-kantater komma till utförande.

Omedelbart efter årsmötet vidtogs föredragen. Ordföranden i KSV:s centralkommitté, biskop Aulén talade om det kyrkomusikaliska läget ifråga om kyrkosången. Ur det intressanta föredraget må några tankar framhållas:

Det var roligt, framhöll tal., att få tala om en sak, som går framåt, såsom de kyrkomusikaliska frågorna gjort under de senaste 40 åren. Det vore tvivel underkastat, om det funnits någon tid i Sveriges kyrka, då det hänt så mycket på det kyrkomusikaliska området som under de sista decennierna.

Vad koralerna beträffar, hade 1800-talet blivit bestämt av Hæffner. Hans koralbok av 1820 hade helt visst förtjänster, som icke finge underskattas, men koralernas helgedom blev ganska hårt tuktrad i detta verk, som inte visade tillräcklig pietet mot de äldre svenska koraltraditionerna, särskilt beträffande deras rytm och liv. Den följande tiden av 1800-talet visade, att detta koralverk inte var till enbart fromma för psalmsången i den svenska kyrkan. Det släpiga spelsättet uppmuntrade långt ifrån intresset för psalmsången.

Vid mitten av 1800-talet satte de stora väckelserörelserna in; då ville man ha andra toner och livligare melodier. Det blev tyvärr icke så mycket av ädel folkton men så mycket mera av banal import, främmande för kyrklig stil. Nu hämnade det sig att Hæffner icke sökt anknyt-

ning till den gamla ädla svenska traditionen.

Koralarbetets läge är sådant, att revisionen måste fortgå. Det samma gäller den liturgiska sången. När man jämför med hur det var för 50 år sedan, är förändringen härvidlag ännu mycket mera uppenbar än beträffande koralerna. Men även på detta område måste revisionen fortgå.

Den utomordentligt rika utvecklingen på kyrkosångens område fick därefter sin belysning. En ny och stor förbättring i kvalitet kan konstateras. Körernas antal har växt mycket starkt, och att det stora kyrkosångarförbundet kommit till stånd är mycket glädjande.

Vi ha upplevt en tid av kyrkomusikaliskt rik utveckling, vi leva i en tid av kyrkomusikalisk självbesinning. Uppgiften är att odla det kyrkomusikaliska sinnet, så att det underhaltiga försvinner av sig självt.

En fråga är, fortsatte biskop Aulén, om inte tiden vore inne att försöka skapa ett särskilt kyrkomusikaliskt institut i vårt land. Man har den känslan, att det behöves ett centrum för de kyrkomusikaliska frågorna, ett forsknings- och arbetsinstitut. Man borde försöka arbeta fram ett sådant. Detta uppslag stod på rent saklig grund, betonade talaren, och det hade icke den ringaste udd mot Musikaliska akademien, som måste inskränka sig till att ge undervisning och avgiva utlåtanden, men svårigen har möjlighet att giva det vi önska och begära. Kyrkomusiken är intet obetydligt departement, det finnes ingen ädlare och rikare musik. Den kyrkomusikaliska renässans vi aldeles obestriddigt uppleva har varit hänvisad till sig själv. Allt visar på önskvärdheten av ett sådant samlande institut. Det kyrkomusikaliska arbetet har svällt ut oerhört. Ganska betydande risker finnas, att de olika avdelningarna skola förlora kontakten med varandra. Det skulle vara rent av ovärderligt för det praktiska arbetet med en sådan arbetscentral.

Organist C. Rosenqvist, Engelholm höll därefter ett föredrag om läget ifråga om orgeln. Detta föredrag inflyter in extenso i nästa nummer.

Omedelbart efter föredragen samlades deltagarna i S:t Peters Klosters kyrka till en orgelstund ägnad åt koralen i nutida svensk orgelmusik. Orgelstunden blev sålunda en illustration till föredraget. Om denna orgelstund skrev kompositören Lars-Erik Larsson i Lunds Dagblad:

»Det skall först och främst framhållas att denna orgelstund blev en mycket angenäm överraskning. Man har förut inte vetat mycket av vad som skapats inom orgelmusiken på senare tid här i landet. Men det program, som i går framfördes här visar att det verkligen skrivs en hel del orgelmusik och därtill intressant och värdefull sådan.

Två Stockholmsorganister, Oskar Lindberg och Waldemar Ahlén inramade programmet. Den förre har skrivit två orgelkoraler över koralerna 28 och 239. Lindberg visar i dessa två orgelkoraler sin skicklighet att handskas med det tematiska materialet. Kompositionerna äro mycket klara i stämföringen, även om stilen ibland kan tyckas något väl arkaiserande och opersonlig. Waldemar Ahlén representerades med en partita över koralen »Lov vare dig, o Jesu Krist». Den var i

anmälarens tycke programmets mest intressanta nummer. Svitens innehåller sju variationer över det f. ö. mycket väl valda temat. Ahléns sätt att behandla temat tyder på en musiker med både tekniskt kunnande och originella idéer. Stilen är ibland ganska kylig (vilket här räknas som en förtjänst), stämföringen klar, och byggnaden mycket fast i formen. Man har anledning vänta flera intressanta orgelkompositioner av Waldemar Ahlén.

Särskilt intresse väckte också Daniel Olsons »Koral med variationer» över sv. ps. 137. Olson är i formavseende mycket klar och habil. Hans komposition frapperade genom sin osökta melodiföring och rena och ädla kyrkostil.

Av Albert Runbäck spelades tre kompositioner, ett preludium och två orgelkoraler, av vilka den sista, en kanon över psalmen 52, gjorde det bästa intrycket. Även konsertgivaren Carl E. Rosenquist framträdde med en komposition. Det var en kanon över koralen »Jesu, gör mig så till sinnes». Den visade dess upphovsmans säkra formkänsla och klingade mycket bra. Hr Rosenquist genomförde programmet på ett utomordentligt sätt och doku-menterade sig därmed som en orgelspelare, som man hoppas snart åter få höra igen.»

Den nya starten synes lovande. Det vore för visso värdefullt för gudstjänstlivet om fortsättningen infriade löftena.

A. Adell.

Kalmarstiftets handskrivna sångböcker.

Bokbeståndet i Kalmarkyrkorna vid 1500-talets utgång visar en rätt förbluffande rikedom på bevarade medeltida liturgiska böcker och en lika förvånande fattigdom på böcker från den nya tiden. De inventarieförteckningar, som bevaras i Linköpings Domkapitels arkiv, ge oss material till att belysa detta. Böcker som återfinnas nästan överallt i kyrkorna äro official, psalterium och glorificationes. Som exempel kan bokbeståndet i Fliseryd tjäna:

Biblia svensk
 Novum Testum svensk
 HandbocK
 Glorificationes
 gradual
 Antiphonale
 breuiarium
 psalterium
 permentz böcker gamble.

I denna förteckning är visserligen antalet av de gamla böckerna särskilt stort. Men proportionerna mellan de gamla och de nya äro i huvudsak de samma även i andra socknar. Man har svårt att göra sig en klar föreställning av, huru den reformerade gudstjänsten överhuvud taget kunde upprätthållas med hjälp av härovan upptagna böcker. Psalmbok är en sällsynthet och ej heller handbok finnes upptagen i alla listor. Man får det intrycket, att prästen själv på många ställen måst förse sig med nödiga böcker.

Men att de gamla böckerna bevarats och så sorgfälligt blivit antecknade betyder säkerligen även, att de allt fortfarande nyttjats i gudstjänsten. På de flesta håll försvinna de gamla böckerna under 1600-talets första årtionden. Tidigt nog äro de ersatta med psalmböcker och manualier. Men även om de icke längre uppträda i inventarieförteckningarna för de officiellt brukade böckerna, är det ingenting som hindrar, att de kvarlågo i kyrkorna utan att förstöras av prophanitatis bestia. Fragment av praktfullt dekorerade pergamentsblad finner man än i dag på skräpviudar och i sophögar. Deras begynnande försvinnande betecknas av anteckningar sådana som i Arby av år 1608: »Psalteria Davidis 3 st.» samt »gambla munkaböcker, som föga ähro nyttiga». Ännu betraktades psalteria Davidis som nyttiga böcker. Som vi skola se, är det anledning förmoda, att just dessa hade den största livskraften av alla.

Med 1600-talets inbrott är säkerligen de gamla böckernas liv slut, vad beträffar den vanliga gudstjänsten. De blevo »gamla munkaböcker, som föga ähro nyttiga». Men vännen och dyrkaren hade den gamla sången i skolan hos djäknarna. Sockenkyrkornas sångboksskatter från 1600-talet ge oss ett intryck av, vilken betydelse skolgossarna hade för gudstjänsten ute på landsbygden vid kyrkans högtider: jul, påsk, pingst och understundom Michaëlis.

Så tillkomma 1600-talets handskrivna sångböcker som arvtagare och efterföljare till de gamla »munkaböckerna». Vare sig Laurentius Petris Een lijten Songbook eller någon av Liber Cantusupplagorna ha lämnat spår efter sig i Kalmarbygden. Man redde sig i stället med handskrivet. Därav blev förrådet så mycket rikhaltigare.

Sockenkyrkornas handskrivna sångböcker torde ha blivit till för att brukas vid skolgossarnas helgbesök. Men de voro icke så utförliga att de kunde ersätta de gamla böckerna. I all synnerhet förblevo psalteria Davidis outhärliga. Ty de handskrivna sångböckerna upptaga icke stort mera än antifonschemat för tidegården samt Ordinariatet för mässan, vad beträffar de delar som anknyta till den gamla kulturen.

Här följer en förteckning över samtliga de handskrivna sångböcker, som upptagas i inventarieförteckningarna från 1600-talets Kalmarstift. Inom parentes står årtalet då de förekomma i inventarieförteckningarna.

Mortorp: »Kyrie, Jula- och Påskasång» innanför sista pärmen i ett band innehållande såväl mäss- som handboken av 1548. I mässan äro äro ändringar gjorda i prefationen och instiftelseorden. »Jula- och Påskasången» omfattar mässordinariet och tidegården samt några hymner.

Madesjö: Mässordinariet samt juldagens och påskdagens introitus (»Officium») på samma sätt inhäftade som den förra i handbok av 1614. »Skrifwen Musicbook (1695).

Förlösa: »En lijten skriffwin SångBook» (1678) (Rappehandskriften?)

Ryssby: »En Sångbook» (1652).

Fagerhult: »En Psalter Latinisk (mz Sångebok)» (1612).

Lat. Psalterium (1619).

»gammal sångebok» (1619).

»Songbook» (1658).

Högsby: »En liten sångbook in 8o
»noch en gammal sångbook in 4to» } (1620-talet).
»Sångbook» (1663).

Alem: »Skrifwen Sångbook in 4to» (1653) förvaras i Vadstena landsarkiv. E. Burger har i sin studie »Deutsche Kirchenmelodien in Schweden»¹ följande beskrivning av ifrågavarande bok efter att ha daterat den till omkr. 1660: »Diese Handschrift . . . eine genaue Kopie der Kalmarer Handskr., insbes v. Münsterås darstellt.» (Sid. 112 f.).

Burger har säkerligen aldrig sett handskriften. Den daterar sig själv till 1645 och är en förlaga till Münsteråsboken i st. f. att vara en kopia av densamma. Detta framgår även av andra grunder, varom mera senare.

Mönsterås: Sångböcker — 2 st. (i förteckningar e. 1632, 1688, 1698); den ena i behåll i musikhistoriska museet, Stockholm.

Döderhult: Sångböcker — 3 (1653).

Källa (på Öland): »En sångbook (1654). Den förekommer i inventarieförteckningar ännu i slutet av 1700-talet, men är nu försvunnen.

Föra: »Messebook» (1645).

Smedby: »Sångbook» (början av 1600-talet).

Stenåsa: Sångbook (1691).

Hulterstad: Sångbook (1653). Såväl Stenåsa — som Hulterstadsboken omnämnas i slutet av 1700-talet, men äro nu borta.

Med ledning av de bevarade handskrifterna kan man uppdelat sångböckerna i trenne grupper. Den första av dessa representeras av handskriften i Mortorpsboken och den i Madesjöhandboken av 1614. *Där känner man ännu icke till församlingssång i vår mening. Den folkliga kyrkovisan har ännu ingen plats. Endast mässans liturgiska sånger*

¹ Kyrkohistorisk årsskrift 1932.

samt tidegården återfinna vi. I inventarieförteckningen i Mortorp 1645 beskrives handboksbeståndet: »Handböcker — 2; en gammal och en ny; i then gamla ståår Kyrie, jula- och påskasång». Stilen har 1500-talskaraktär. Men ännu 1645 aktade man nödigt hänvisa till dess sånger. — Madesjöhandskriften tjänar blott för bruk i mässan. — Det är antagligt att »gammal sångbok» från Fagerhult 1619. »En liten sångbook in 8o» och »noch en gammal sångbok in 4to» från Högsby på 1620-talet samt sångboken från Ölands Smedby i början av 1600-talet alla tillhöra denna grupp och alltså hava innehållit sånger ur tidegården och mässans ordinarium.

Till den andra gruppen höra Ålems- och Mönsteråsböckerna. Nu har kyrkovisan börjat sin segerbana. Mässan har sin plats och tidegården är icke heller förgäten. Men den största platsen har redan den lutheriska koralen. Här är ett mellanstadium. Här är på samma gång anknytning till den gamla tidegården och pekats framåt mot den nya tiden med kyrkovisans envælde.

Sin förlaga ha de båda böckerna i folianten från Kalmar (Musikhistoriska museet, Stockholm). Till denna ansluter sig Ålem närmast av de två, varom mera senare. — Det är skäl förmoda, att samtliga handskrifter fr. omkr. mitten av århundradet ha innehållit såväl tidegård som kyrkovisor. Hit höra följaktligen böckerna i Ryssby (1653), Fagerhult (1658), Högsby (1663) och Döderhult (1653). Socknarna ligga i varandras grannskap. Av denna typ ha möjligen även de samtida böckerna på Öland varit — de från Källa, Föra, Hulterstad.

I den tredje gruppen av sångböcker saknas tidegården helt — endast rester av den leva kvar. Den folkliga koralen har besegrat den gregorianska. Detta har skett under åren mellan 1650 och 1670. Från 1670-talet få vi Rappehandskriften av denna typ. Jag har gissat på, att den kommit ursprungligen från Förlösa, vars »lijten skrifwin Sång Book» av 1678 tycks vara den enda, som stämmer med Rappehandskriftens datering. — Handskriften »Skrifwen Musicbook» från Madesjö känd 1695 ansluter sig nära till Rappehandskriften. Den är större men är egentligen blott en utvidgning. De folkliga koralerna ha i allmänhet samma form.

I de två första gruppernas sångböcker lever ännu tidegården. Men en blick på innehållet visar, att de ej varit sig själva nog. De upptaga egentligen blott antifonschemat. Men tidegården bestod av mera. Varifrån ha inledningsversiklar, psalmer, läsningar, hymner och böner hämtats?

Inledningsversiklarna och momentens ordning voro väl så självklara ting för skolynglingarna, att de ej behövde särskilt anges. Hymner ha tagits ur psalmboksupplagornas svenska översättningar. De tillhörde även det som kunde läras utantill. Kalmarfolianten upptar ett rikt förråd f. ö. taget direkt ur Gezelius' »Andeliga wijsor» av 1619. Bönerna ha de tryckta böckerna fått bestå. Läsningarna föredrogos ur den svenska bibelöversättningen. Har detta även varit fallet med psalmer och cantica? Man skulle ju kunna tänka att skolgossarnas sångteknik var så uppdriven, att de utan vidare passade in den svenska texten i den gregorianska psalmodieringen.

Så har visserligen skett på sina håll. I Linköpings stiftsbibliotek förvaras en Gustav Vasabibel. I denna anges före de vanliga högtidspsalmerna med notlinjer och nottecken vilken psalmtön denna psalm bör sjungas på. Ur denna Bibel har man psalmodierat på svenska.

Den svenska Bibelöversättningen har en annan psalmindelning än den latinska. I Gustav Vasas Bibel äro den gamla numreringen och psalmernas latinska begynnelseord angivna under det svenska numret. Alltså t. ex. vid Psalm 110 angives Lat. CIX Dixit Dominus Domino meo.

Ordo Canendi upptar både den latinska och den svenska numreringen, men den latinska först. Man har tydligen tänkt sig att efter lägenhet sjunga på latin eller på svenska.

KO 1571 räknar icke med svensk psalmodi utom vid Benedictus i Laudes och Magnificat i andra vespern.

I Mortorpsboken anges psalmerna med deras latinska ingångsord allenast utan numrering. Alltså i julmatutinen »Quare fremuerunt gentes», »Coeli enarrant gloriam Dei», »Eructavit cor meum» för våra nuv. ps. 2, 19 o. 45. Detta är det vanliga även hos de övriga. De latinska orden äro som ett slags folkbeteckningar för såväl den svenska som den latinska psalmen.

Emellertid finns det ett undantag. I Pingstmatutinen ange Ålems- och Mönsteråsböckerna icke blott denna folkbeteckning utan även det latinska numret. Alltså: »Psal 47 Magnus Dominus & laudabilis nimis»; »67 Psal. Exurgat Dens» & c; »103 Psal Benedic anima mea Dominum» — motsvarande den medeltida tidegården officiepsalmeri matutinen — våra nuv. ps. 48, 68 o. 104.

Om dessa sångböcker ha brukats, ha alltså psalmerna ljudit på latin ännu i mitten av århundradet. I ett par kyrkor ligga de latinska helbiblarna kvar ännu vid denna tid. Så i Mortorp 1655 och i Mönsterås 1698. Som ovan påpekats är det antagligt, att de gamla psalterierna ännu funnos liggande i kyrkorna, även om de icke upptagits i förteckningarna. När skolynglingarna kommo på besök kommo de åter till heders. Så länge tidegården sjöngs, var man beroende av de gamla böckerna.

Den andra gruppen av handskrifterna är delvis ett musikkomplement till de tryckta psalmböckerna. En fråga av intresse är då förhållandet mellan dessa böcker. De handskrivna förutsätta och bygga på de tryckta. Det är tydligt att nedskrivarna av Kalmarfolianten och Ålemsboken ha använt Rudbeckius' s. k. Enchiridion av 1620 under det Mönsteråsboken ansluter sig till Upsalapsalmboken. Nedan följer till jämförelse Enchiridions och Kalmarhandskriftens uppställningsschema.

Enchiridion.

Kalmar.

I Om Gudz Lagh.	
II Om menniskiones Fall och Rättferdighet.	II Om Christi Ewangelio och menniskiones rettfärdigheet.
III Om Bönen.	III Om Bönen.
IV Om sacramenten.	IV Om sacramenten.
V Om ett rätt skrifftermål.	V Om ett rätt skrifftermål.
VI Om Gudz hierteliga Barmhertighet.	VI Om Gudz hierteliga barmhertighet.

VII Om kors och bedröffuelse.	VII Om kors och bedröfwelse.
VIII Om werldennes wäsende.	VIII Om werldenes wäsende.
IX Om Gudz Ord och Församlingh.	IX Om Gudz Ord och församling.
X Om Gudh at han seer allt.	X Psalmer huru Gudh han ser altingh.
XI Om Christo och then förlossning.	XI Om Christo och then Förlossning.
XII Om then H. Anda.	

Kalmarhandskriften slutar här. Älem saknar överskrifterna, men psalmernas anordning ansluter sig troget till Kalmar samt därefter till Rudbeckius. Alla följa en rent dogmatisk uppställning.

Mönsterås-boken har som nämnts en annan ordning. Den ansluter sig till Upsalapsalmboken. Rubriker saknas i det stora hela, men uppställningen är Upsalapsalmbokens odogmatiska. 1. Katekessånger, 2. psaltarsånger, 3. liknelsesånger, 4. högtidssånger, 5. sånger om allehanda nödortft.

Kalmarhandskriften är alltså ofullständig, vad de lutherska koralerna beträffar. Älemsboken är en kompletterad upplaga av denna. Mönsterås-boken har haft Älem som förlaga men omgrupperat stoffet i anslutning till den psalmboksupplaga som var bruklig därstädes. Denna var tydligen Upsalapsalmboken. Älem och Mönsterås, som gränsa till varandra hade olika psalmboksupplagor.

Den tredje gruppens psalmer ha alfabetisk uppställning. Madesjöhandskriften numrerar efter den nyutkomna karolinska psalmboken.

Vi ha sett de handskrivna sångböckerna som förmedlare från de gamla »munkeböckerna» till vår koralbokstyp. Ensamma ha de aldrig kunnat användas utan alltid som komplement, antingen till de resterande böckerna från den gamla kyrkan eller också till 1600-talets många psalmboksupplagor.

Jan Redin.

Meddelanden.

Val. Till innehavare av förenade tjänster hava valts: i Tölö, Hall., Ivar Hansson, Långasjö; i Aringsås, Krb., Gunnar Dahlqvist, Strålsnäs; i Törnsfall, Kalm. Ivar Håkansson, Torsås.

Koralveckan i Båstad anordnas i år den 26 juni—3 juli. Anmälningar insändas till pastor E. Wickström, Henrik Smithsgatan 9 a, Malmö. Utförlig inbjudan i nästa nummer.

Svensk orgelkonst 1934. I den i föregående nummer införda uppsatsen saknades

uppgift om följande under året nykomponerade verk för orgel:

Carl E. Rosenquist: Koralfantasier: Bereden väg för Herren (53), Vad ljus över griften (102), I denna ljuva sommartid (643). Koralbearbetningar: Oss kristna bör tro (298), Jesu gör mig så till sinnes (129), Gud lär mig dock besinna (448), O Gud ditt rike ingen ser (199). Orgelkoraler: Du bar ditt kors (89), Vad kan dock min själ förnöja? (257). Toccata över »Var man må nu väl glädja sig (46).

H. Melin: Preludium och fuggetta över koralen: Skingra Gud all tvivlans dimma.

18.3.1935

Vid veckans dagliga andakter:

Fred. Sv. psb. 521: 1—2. 521: 3—4. Psalt. 141. Rom. 14: 1—12.
Lörd. Sv. psb. 115: 1—3. 115: 4—5. Psalt. 145: II. Rom. 14: 13—23.

SJATTE SÖNDAGEN EFTER PASK.
(Vit skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 521. 433. Psalt. 42: 1—6. Hes. 36: 25—28.

Vid högmässan:

Sv. psb. 46: 7. 521. 130: 8. 216: 4—8. [119: 3. 146.] 224: 7.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 125. 128: 5—8. 306: 5.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 113: 2. 113: 5, 6. Psalt. 116: II. Rom. 15: 1—13.
Tisd. Sv. psb. 128: 1—2. 128: 5—6. Psalt. 117. Rom. 15: 14—33.
Onsd. Sv. psb. 140: 1. 140: 3—4. Psalt. 146. Rom. 16: 1—4, 17—27.
Torsd. Sv. psb. 324: 2—3. 324: 4. Psalt. 138. Tit. 1: 1—16.
Fred. Sv. psb. 46: 1. 46: 7—8. Jes. 12. Tit. 2: 1—15.
Lörd. Sv. psb. 137: 1. 137: 6—7. Psalt. 145: III. Tit. 3: 1—15.

PINGSTDAGEN.
(Röd skrud.)

Vid pingstaftonens helgsmålsbön:

Sv. psb. 133: 1—4. 133: 6—7. Psalt. 104: 27—33. Jes. 44: 2—6.

Vid ottesången:

Textförslag: Rom. 5: 5 b. Sv. psb. 134. 131.

Vid högmässan:

Sv. psb. 136: 1. 133. 138: 1, 2. 136: 3—6. [137: 5, 6. 153.] 194: 4.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 137: 1—4. 129: 532: 5.

ANNANDAG PINGST.
(Röd skrud.)

Vid högmässan:

Sv. psb. 114: 3, 4. 147: 1—3. 324: 4. 133. [137: 5—6. 153.] 134: 3.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 135. 530. 274: 6, 7.

Vid veckans dagliga andakter:

Tisd. Sv. psb. 134: 1—2. 134: 3. Psalt. 18: II. Apg. 2: 29—47.
Onsd. Sv. psb. 133: 1—2. 133: 3—4. Psalt. 34: I. Apg. 3: 1—16.
Torsd. Sv. psb. 135: 1—2. 135: 3. Psalt. 103: I. Apg. 3: 17—26.
Fred. Sv. psb. 137: 1—2. 137: 5. Psalt. 121. Apg. 4: 1—18.
Lörd. Sv. psb. 137: 4. 137: 6—7. Psalt. 103: II. Apg. 4: 19—37.

HELIGA TREFALDIGHETS DAG.
(Röd skrud.)

Vid helgsmålsbönen:

Sv. psb. 24. 438. Psalt. 33: 1—12. Jes. 43: 10—13. Bön: Tidskriften 1932 sid. 65.

Vid högmässan:

Sv. psb. 23. 24: 2—5. 134: 2. 214: 1—4. [137: 5—6. 153.] 22.

Vid aftonsången:

Sv. psb. 138: 1—3. 199: 1—5. 324: 5.

Vid veckans dagliga andakter:

Månd. Sv. psb. 22: 133: 7. Psalt. 121. Apg. 5: 1—21 a.
Tisd. Sv. psb. 214: 1. 214: 6—7. Psalt. 23. Apg. 5: 21 b—42.
Onsd. Sv. psb. 199: 1—2. 199: 4. Psalt. 111. Apg. 6: 1—15.
Torsd. Sv. psb. 394: 1—2. 394: 3. Psalt. 113. Apg. 7: 1—19.
Fred. Sv. psb. 194: 1—2. 194: 3. Psalt. 91. Apg. 7: 20—43.
Lörd. Sv. psb. 383: 4. 383: 5. Psalt. 98. Apg. 7: 44—8: 1.

Vid hänvisningarna till psalmer ur Psaltaren avses alltid, utom då versantalet är utsatt, det urval ur de särskilda psalmerna som förekommer i »Veckans Tideböner» (C. W. K. Gleerups förlag).

Nya orglar.

Från H. LINDEGREN, Göteborg.

Alboga kyrka, Skara stift.

Manual: Borduna 16', Principal 8', Rörflöjt 8', Salicional 8', Voix céleste 8', Oktava 4', Flûte octaviante 4'.

Pedal: Subbas 16'.

Koppel och kombinationer: Unisonkoppel: I/P. Oktavkoppel: 4' Man. Fast komb.: Forte. Crescendoverk för hela orgeln.

Angeredes kyrka, Göteborgs stift.

Manual I: Borduna 16', Principal 8', Gamba 8', Flûte harm. 8', Oktava 4'.

Manual II: Gedackt 8', Salicional 8', Voix céleste 8', Flûte octaviante 4', Blockflöjt 2'.

Pedal: Subbas 16', Violoncell 8'.

Koppel och kombinationer: Unisonkoppel: I/P., II/P., II/I Man. Oktavkoppel: 4'I, 16'II. Fasta komb.: Mezzoforte, Forte, Tutti. Aut. pedalväxling. Crescendoverk för hela orgeln.

Herrestads kyrka, Göteborgs stift.

Manual I: Borduna 16', Principal 8', Gamba 8', Flûte harm. 8', Oktava 4', Trumpet 8'.

Manual II: Rörflöjt 8', Salicional 8', Voix céleste 8', Gemshorn 4', Blockflöjt 2', Sesquialtera 2 kor.

Pedal: Subbas 16', Gedacktbas 16', Violoncell 8'.

Koppel och kombinationer: Unisonkoppel: I/P., II/P., II/I Man. Oktavkoppel: 4'I, 16'II. Fasta komb.: Mezzoforte, Forte, Tutti. Registersvällare. Aut. Pedalväxling. Crescendoverk för hela orgeln.

Enåsa kyrka, Skara stift.

Manual: I: Principal 8', Borduna 8', Oktava 4'.

Manual II: Rörflöjt 8', Salicional 8', Flûte octaviante 4'.

Pedal: Subbas 16'.

Unisonkoppel: I/P., II/P., II/I Man. Oktavkoppel: 4'I, 16'II. Forte. Aut. Pedalväxling. Crescendoverk för hela orgeln.

Östra Tommarps kyrka, Lunds stift.

Manual I: Borduna 16', Principal 8', Gamba 8', Flûte harm. 8', Oktava 4', Kornett 3 kor.

Manual II: Basetthorn 8', Gedacktflöjt 8', Salicional 8', Voix céleste 8', Hållflöjt 4', Blockflöjt 2', Cymbel 2 kor.

Pedal: Subbas 16', Gedacktbas 16', Violoncell 8', Kvint 5 1/3'.

Unisonkoppel: I/P., II/P., II/I Man. Oktavkoppel: 4'I, 4'II, 16'II. Tre fasta och en fri komb. Registersvällare. Aut. Pedalväxling. Crescendoverk för man. II.

Hymner

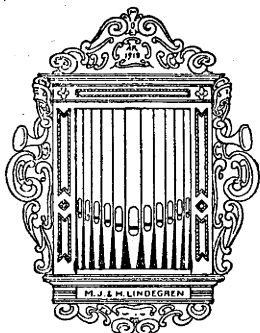
för

Passionstiden och Påsken

I vår stora serie Hymner på lösa blad för kyrkokörerna ingå 26 hymner avsedda för Fastan, 6 för Långfredagen och 16 för Påsken. De kosta vardera 7 å 10 öre pr styck. Samlingen redigeras av Professorn vid Kungl. Musikaliska Akademien, Direktören Otto Olsson.

Förteckning lämnas gratis och portofritt på begäran.

Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens Bokförlag

H. Lindegren, Orgelfabrik

2:dra Långgatan 39, GÖTEBORG

TELEFONER: Bostad och Kontor 426 38, Fabriken 493 38

Tillverkning av piporglar med precis tonangivning och en enastående hållbarhet. Intonationen utföres efter såväl äldre som nyare metoder.

Verkligt kvalitetsarbete till moderat pris

Över 25 års praktik

Herman Nordfors & Co. PIPORGELFABRIK LIDKÖPING

Tel. Kontoret 145. Tel. Bostaden 592.

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner. Moderniseringar, insättning av elektrisk bälgdrift och stämningar utföras omsorgsfullt. Finaste intyg från framstående musici. Dispositions- och kostnadsförslag på begäran omgående gratis.

KYRKO-ORGLAR

Olof Hammarberg

Nya Varvet - Göteborg

Renoveringar, stämningar. Förstklassigt utförande. Moderata priser.

LEDIGFÖRKLARADE KYRKOMUSIKERTJÄNSTER

B. Förenade med folkskolläraretjänster.

I Håle och Täng (adr. Särestad, Grästorp, Skaraborgs län) sökes före 28 mars. Lön 500 kr.

I Råneå (adr. Råneå, Norrbottens län) sökes före 30 mars. Skolform A. Lön 500 kr. + 300 kr. + vedbrand 175 kr. pr rum och år.

I Stengårdshult (adr. Stengårdshult, Jönköpings län) sökes före 5 april. Skolform B 2. Lön 400 kr.

I Kattnäs (adr. Frustuna, Gnesta, Södermanlands län) sökes före 10 april. Skolform C 2. Lön 400 kr.

I Humla (adr. Blidsberg, Alvsborgs län) sökes före 11 april. Skolform B 3. Lön 200 kr.

I Kyrkbyn (adr. Dingtuna, Västmanlands län) sökes före 21 april. Skolform A. Lön 500+200 kr.

LIBRARIA

LÄSTMAKAREGATAN 30,
STOCKHOLM

KRUCIFIX-LJUSSTAKAR-LJUS

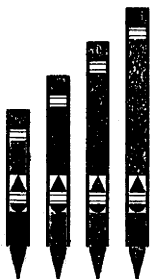
ÅKERMAN & LUNDS NYA ORGELFABRIKS AKTIEBOLAG

KUNGL. HOVLEVERANTÖR.

Tel. 26

SUNDBYBERG

Tel. 26

Tillverkning av Piporglar
för kyrkor, kapell och konsertsalar.

Om- och tillbyggnader,
reparationer, omstämningar och ren-
göringar av gamla orgelverk, samt
inmontering av elektriska blåsverk
utföras.

*Uteslutande svenskt material och
arbete.*

FÖR PASSIONSTIDEN

Vår Herres Jesu Kristi Lidande

18 passionspredikningar samlade av *Axel Malmberg*. Förf. äro:
Biskop Gustaf Aulén, biskop Gust. Ljunggren, domprost Y. Brillioth,
professor Joh. Lindholm, docent T. Ysander, teol. d:r Gunnar Berg-
ström, teol. d:r Otto Centerwall, teol. d:r Hj. Evander, teol. d:r H.
Hägglund, teol. d:r J. Norrby, kontr.-prost S. Fredlund, kontr.-prost
C. H. Thölen, rektor John Melander, kyrkoh. Bengt Jonzon, kyrko-
herde Hj. Melin, domkyrkovicepastor A. Anderberg, komminister O.
Nystedt och pastor J. W. Johnsson. 2:a uppl. Häft. 2: 75, inb. 4: —.

Välsignelsens kalk

En nattvardsbok. Av domkyrkovicepastor *Algot Anderberg*. 2:a till-
ökade uppl. Pappb. 4: —, kloth. 5: —.

Förteckning över äldre passionslitteratur lämnas på begäran.

Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag